DE HALIEUTICIS
OVIDIO POETAE FALSO ADSCRIPTIS

PARTICULA PRIMA.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

AD VENIAM LEGENDI CAPESSENDAM

AUCTORITATE AMPLISSIMI

ORDINIS PHILOSOPHORUM MARBURGENSIS

UNA CUM THESIBUS

DIE XXI. MENSIS MARTII HORA XI

DEFENDET

THEODORUS BIRT
Phil. Dr.

MARBURGI.

TYPIS ACADEMICIS ROBERTI FRIEDRICH.

MDCCCLXXVIII.

DE HALIEUTICIS

OVIDIO POETAE FALSO ADSCRIPTIS.

SCRIPSIT

THEODORUS BIRT

DR. PHIL.

BEROLINI

APUD WEIDMANNOS

MDCCCLXXVIII.

Ovidius est ad quem vocaris neque tamen Ovidius est. Res admirabilis. Scientia enim antiquitatis ut orbem suum compleat distentior ad remotissima iam evagatur comprehendit dispersa insinuatque in ipsa terrae viscera; quae vero diu comparata sunt iacentque in medio iacere neglectiora videntur et apiarii nostri apibus paucioribus curae esse quam fucis. Ita autem factum est ut reverti interdum ad communia atque contrita et deceat et conducat. Ego vero cum in hortis cultissimis poetarum Latinorum deambularem inter flores Nasonis male horrere carduum animadverti — rem sane admirabilem, nisi forte fuisse ille videbitur ad exstirpandum spinosior. Atque iam consequi ego opus conabor praeteritum; in quo tamen munere satisfacere me scias non solum studio veri — nam interesse aliquid inter flores triviales et hortensios facile cognoscetur —, sed etiam indignationi meae pietatique clarissimo ingenio debitae, siquidem a divinitus scriptis indigna pellere hodieque fas est. Plinius enim Secundus in Naturalis Historiae libro XXXII excerpsit Ovidi poetae volumen quod halieuticon inscribebatur ferebaturque incohatum ab eo esse Tomis supremis vitae temporibus (§ 11 et 152); unde recte omnes collegerunt non absolutum librum fuisse quippe qui diceretur incohatus. Quae autem in nostris Ovidi editionibus leguntur Halieutica primum cura Georgii Logi anno 1534 edita non alium librum esse atque quem Plinius excerpsit facile intellectum est. Et quidem hic quoque fragminis instar est continetque versus non plus 134. Quibus tamen in optimo codice Vindobonensi inscriptum potius legitur: *versus Ovidi de piscibus et feris* itemque in Parisino; neque enim insunt nisi nonnullae de sollertia piscium fabellae quibuscum terrestria deinde animalia comparantur adadnectiturque aquatilium nominum catalogus; ita ut titulus propositum poetae indicans immutatus postea a librariis videatur in

veri argumenti indicem. Iam vero qui studia antiqua in historia naturali posita persequentes in hoc carmen delati sunt, rem curabant non artem; reliquos ipsa re deterreri potius necesse fuit cuius humilitatem ne arte quidem levari videbant grandiore. Itaque iam hoc pro iudicio esto, quod nemo per tantum spatium temporis carmen istud ne dicam amare, sed examinare pertractare mendis liberare atque vel accurate perlegere suscepit id quod deberi sane illustrissimo scriptoris nomini dixeris. — Neque tamen defuerunt quibus inertiarum poematis observatio scrupulum iniceret quamvis ambigua; veluti ad primum versum adscribere Ciofanum legimus: „multa huius principii crimina ('carmina' infeliciter Burmannus) una cum ingeniosissimis atque eruditissimis viris Petro Ciaccono et M. Antonio Mureto Ovidii non esse censeo". Iuvenilis tunc atque celerior philologia; sensui parebat, consensum non rogabat; ita Barthio in adversariis audacissime conscriptis brevissime tangitur Halieutici libri scriptor (XLIX cp. 7): „Olympius tamen puto, non Ovidius; nam Nemesianum Halieutica scripsisse adeo verum est .... Stilus autem huius fragmenti potius et aevum et ingenium Olympii refert, quam Ovidii, quod nemo equidem negaverit; et inde iudicium irrefutabile merito summo capitur"! Quod merito sane summo neque levissime iudicatum esset, si negare viri isti sine affirmatione calluissent. Eodem dubitandi studio orta mira illa verba videntur quae scripsit Pierius Valerianus in Hieroglyphicis de hoc carmine: „quod opus olim a Nigidio elucubratum esse aiunt" (!), quae quo nitantur non invenitur; cf. quae solita doctrina enotavit M. Hertzius in libro De P. Nigidii Figuli studiis atque operibus scripto pg. 49 sq. Post Barthium Ulitius rei venaticae amator et non minus Minervam montibus quam chartis Dianam inerrare expertus cum Gratium suum et ederet et illustraret, sprevit quidem Olympium, sed ipsius Grati nomen piscatoriae arti adiecit; neque enim casu hanc credebat antiquitus et ab Ovidianis scriptis omnibus separatam legi et praefixam Gratio. Quam eandem sententiam Wernsdorfius amplexus sermonis quoque Gratiani exempla ex Halieuticis expiscari intentiore studio suscepit. Itaque subditicia Halieutica esse adeo planum erat, ut bene mereri is demum videretur qui verum tandem scriptorem erueret. Quid omiserint illi luculente illustratur praefatione R. Sterni anno 1832 ad Gratium scripta, ubi simul uno ore et strenue pugnatur contra Wernsdorfium de ipsis Halieuticis (pg. XXII) et plauditur Wernsdorfio de eclogis Calpurnianis quarum nullam dandam Nemesiano esse optime ille

demonstraverit (pg. XXIX); nimirum novantibus credi sine demonstratione vera atque severa non poterat Sterniusque quod bis erravit laudabitur potius quam accusabitur. Iam alterum de Calpurnio errorem verissima tandem demonstratione M. Hauptius sustulit; Halieuticorum contra ne ipse quidem nisi editioni operam navavit tali qua hodieque horum carminum tractatio nititur, artem vero Ovidine revera esset quaerere non vacabat Heinsiumque secutus ad ipsam Plini gravissimi auctoris testificationem confugere satis habebat. Quin etiam tanta eius religio ut credendum Plinio esse diceret etiam si inveniretur aliquid in his versibus quod a Nasone eos non profectos esse certo argumento indicaret. Quid igitur? Statui volebat amissum verum halieuticon volumen esse, qui vero ad nos pervenissent versus de piscibus et feris ex ipsis Plini excerptis sumptos a falsario esse et adauctos aliis (praef. pg. XX) — quam tamen coniecturam facillime elevari posse ipse ibidem ostendit neque nos eam morabimur. Nobis autem quod simul tam confidenter et tam breviter vir summus iudicium tulit dolendum quidem esset nisi speraremus fore ut in reiciendo isto iudicio eius ipsius vestigia pro nostra facultate premere videremur. Praeterlapsa exinde octo fere lustra; quibus neque ipse aut mutavit aut confirmavit sententiam suam (cf. ed. Metamorph. praef. pg. 8) neque alios eam aut confirmare aut confutare vidimus; quae vero iudicata sine demonstratione sunt adscribere non opus est. Quoniam vero ab Ovidi lectione ad Halieutica accedentes eodem fere, quo Barthium abreptum vidisti, indignationis impetu iuvenili abripi nos quoque sensimus, iam senectuti locus dandus erat illi quam μικρόλογον dicunt quaerendumque quid tandem sensissemus et utrum aliquid esset an nihil et quae apparerent differentiae sermonis num satis explicari possent aut ex debilitate consenescentis poetae aut ex materia carminis nimis ardua aut denique ex utroque.

Primus locus debebatur rei simpliciori, hoc est metricae. Ad eam pertinentia composui ante hos duos annos in libello meo Ad historiam hexametri latini symbola pg. 55 sqq. Ex quibus quid concludendum esset dicere ibidem non dubitavi quamquam mihi legere non licuerat programma quod Veronae publicavit Zingerle anno 1865 De Halieut. fragmento Ovidio non abiudicando. Intellexeram quidem bene meritum esse virum doctum de sententiis elocutionibus vocibusque poetarum unius cuiusque singularibus observandis et inter se comparandis unde res, minime dubia, illustraretur et consuetudinem apud poetas valere et imi-

tationem. Sed haec eadem, quod vix speraveram, ad ipsam nostram quaestionem ab eo adplicari ubi certior factus sum, certius factum potius meum mihi indicium est neque suspensum probavique quod contra illum libellum iudicatum ab Hartelio vidi in Zs. f. d. östr. Gymnas. 1866 pg. 334, seposito Plini testimonio cogitare licere etiamnunc de imitatore Ovidi. — Iam vero disputationem Zingerlei et auctiorem et patentiorem inspicere licet, receptam in collectionem cui inscripsit Kleine philol. Abhandlungen II, 1. Videbis etiam appendicem adnexam ab eo esse satis largam in qua — cognoverat enim novum me sibi esse adversarium — metricae artis differentiam siqua sit omnino minus valere adseverat quam orationis observatam quandam vel cognationem vel similitudinem. Metricam iam hic rem retractare displicet; claudi enim argumentorum agmen iuvabit firmissimis. Immorandum quamvis breviter erit in orationis illa cognatione quae cum vero Ovidio sit, ut quid valeat ea sentias. Accidit enim defensori quia omnino non habebat contra quem pugnaret ut considerantiae suae studioque cavendi nimis parcere auderet, probans id quidem nihil esse cur Grati esse Halieutica statueremus (pg. 35 sqq.), ceterum serio irruens in adversarium illum ab Hauptio vix serio fictum qui amissum Ovidi carmen et Plini ope refectum a posteriore homine esse opinaretur. Vicit. Quod tamen ad me hoc loco non pertineret nisi pertinere ad me vir doctus in appendice iussisset. Igitur audiamus. Ovidio eripi Halieutica posse pernegat hanc summam propter causam quia et sua verba repetere amasse Ovidium constet et novem fere in ipsis Halieuticis flosculi Ovidiani reperiantur. Comparanda proponit:

Hal. 78: Et nunc demisso quaerunt vestigia rostro cum Met. I, 536: et extento stringit vestigia rostro.

Hal. 6: sic evolat ales cum A. A. II, 19 quibus avolet alas et Met. I, 264: Notus evolat alis.

Hal. 54: et adversis infert sua pectora telis cum Am. II, 10, 31: Induat adversis contraria pectora telis.

Hal. 59: Quid nisi pondus iners cum Met. I, 8: Nec quicquam nisi pondus iners et A. A. III, 220: Pondus iners quondam.

Hal. 3: Qui nondum gerit in tenera iam cornua fronte cum Met. XV, 596: Cornua fronte gerit et Trist. I, 1, 8: nec nigra cornua fronte geras.

Hal. 21: nigrum vomit illa cruorem (ita enim complendum versum esse infra probabitur) cum Met. V, 83: rutilum vomit ille cruorem.

Hal. 56: viribus addidit iram cum Met. XII, 532: dolor addidit iram et Met. III, 306: minus addidit irae.

Hal. 51: Aut trahit in praeceps cum Am. II, 9, 29: Ut rapit in praeceps et Met. II, 69: Ne ferar in praeceps.

Hal. 119: epastas solus qui ruminat escas cum Am. III, 5, 17: lente revocatas ruminat herbas.

Itaque Ovidiana in Halieuticis memoria non obscura; cuius etiam plura exempla a me passim adferri videbis. Tamen ut ne parva quidem illi condonem, in ultimo exemplo quale ab eo quidem adscribitur similitudo nulla; vera tamen latet imitatio quam ostendam pg. 51. Porro subtrahendum etiam paenultimum exemplum, quia Vergilium quoque hic imitari poeta poterat dicentem: *Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni* (Georg. I, 203, cf. Aen. VI, 578: *Tartarus ipse Bis patet in praeceps*); subtrahendum etiam primum esse infra fortasse tibi persuadebitur lecta pagina . . .; fortasse etiam tertium pagina 22; neque de sexto exemplo tacendum est eundem praeivisse Vergilium apud quem est: *crassum vomit ore cruorem* Aen. X, 349 et *mixtum spumis vomit ore cruorem* Georg. III, 516. Illud quoque Ovidianum in Metamorphosibus *minus addidit irae* veriorem certe imitatorem excitavit Lucanum qui scripsit: *tantum tamen addidit irae* I, 292; ceterum Silius Italicus: *addebant mentibus iras* IX, 454. Denique contra totum istud argumentum disputaturumne me exspectas? Sed nihil agere nolo. Nimirum id ipsum ostendere v. d. omisit similitudines illas imitandi studio ortas esse non posse — in quo tamen causae cardo positus est. Itaque monuisse satis habemus sub imperio Neronis neque non Claudi Tiberi inter Senecae maxime aequales et Persi Ovidiani coloris vocumque Ovidianarum summam sane obtinuisse captationem, neque hac re quidquam tritius aut magis notum est. Quam si quis de Halieuticis valere posse negabit, et Heroidas ad unam omnes obtrudet Nasoni et Culicem Vergilio et Cirin Vergilio simul ac Catullo et Lygdamum Tibullo simul atque Ovidio, denique etiam Consolatorem illum de morte Drusi ad Liviam qui Ovidianis turget Tomitam re vera fuisse affirmabit.

Substruere etiam alia conatus est v. d.; res sunt sane quam minusculae et fortasse quas omittere liceat; nisi quod etiam nimiam

esse posse docebunt superstitionem nostram quae audit: Quarentibus minuta paret Veritas. Legitur in Halieuticis participium *imitata* (v. 122); participia ista adamabat ipse Ovidius: sed poetarum quis talia vel evitare poterat? *Concitus* frequens apud eundem in quinto pede; ecce Hal. v. 73 *concita* adest! atque etiam in Hal. v. 39 *acri concitus ira* praeclare adsonare videtur ad Metam. 7, 413: *rabida qui concitus ira* — sed Vergilianum cur comparare non libet A. IX, 691: *immani concitus ira*? neque a quoquam omnino tunc hic usus alienus. Quod idem nimirum valet de *conscius* adiectivo in quinto pede posito, Hal. 27, ubi et dativus et genitivus adponitur *teretis sibi conscia tergi*, sicut Vergilius scripserat *mens sibi conscia recti* Aen. I, 604 quem secutus Ovidius est Met. VIII, 531 *diri sibi conscia fati;* idem de adiectivis *ilis* clausula formatis qualia bis in Halieuticis exstant (v. 72 et 134); idem de substantivorum *tegmen acumen* similiumque turba gratissima tunc etiam prosae orationis plerisque, cum semel tantum in ipsis Halieuticis sit *foramina retis* (v. 28); quid hoc valeat senties si Silium videris ubi ad piscium capturam et ipse descendit facere non potuisse quin scriberet V, 50:

(Piscator) compressa c a c u m i n a nectit
Ac fraude artati remeare f o r a m i n i s arcet,
Introitu facilem quem traxit ab aequore, piscem.

Quem tamen locum ne adposuissem quidem, nisi etiam versum 45 ex insidiarum Hannibalis descriptione quibuscum nassa comparatur adponere ita voluissem:

At t u r b a umbroso servabat vertice montis
Hostilem ingressum, refugos habitura sub ictu;

quamquam Silius coniectanti parum adhuc adparatus est. — Nimirum hac Zingerlei ratiunculae evanidae omnes et fere ludicrae videbuntur ei qui post mortem Ovidi fictum fragmentum statuerit, velut quod concludere aliquid ab eo iubemur etiam ex syllabarum isto sonitu: v i m i n e v i d i t (v. 16), v i r t u s v i r e s q u e (v. 76) similibus (Zing. pg. 34) quasi ex sonivio tripudio. Placeant haec quibus de Ovidio dubitatio nondum orta est.

Notum est ut ipsa vita Romanorum ornata fuit pictorum sculptorumque artificiis, ita animis poetarum dum carmina scribunt certarum tabularum statuarumque mirum quantum inhaerere memoriam cuius vestigia detecta multa sunt, latent non pauca. Unde non ortum quidem, sed auctum studium est, ut et homines

et res de quibus ageretur quasi adspicienda oculis lectoris proponerent et ipsos colores quoque atque adeo compositiones colorum curiose sectarentur. Curiosissimus sane compositionis colorum Ovidius fuit; ex quo Zingerle (l. l. pg. 30) exempla coacervavit. Tamen in catalogo piscium Hal. v. 107 et 114 rutilus phager, fulvi synodontes, auratis murena notis merulaeque virentes ichthyologorum potius consuetudini deberi conicietur; etiam quod de loligine dicitur v. 132:

nigrum niveo portans in corpore virus

non exquisitius dictum est quam in epigrammate illo de sepia (A. L. Ries. 107):

Et candens piceum sepia claudit onus.

Illud vero:

caeruleaque rubens erythinus in unda

(Hal. 104) elegantiae studio recte tribuisse videtur Zingerle (cf. infra pg. —). Scilicet etiam Vergiliana Tibulliana talia decantata: *Namque volans rubra fulvus Jovis ales in aethra* — *Aurora nitentem Luciferum roseis candida portet equis* — similia plurima, praeeunte olim Catullo. Atque Catulli imitatorem qui Cirin scripsit observari potest consulto hac in re exempli sui etiam excoluisse verba; nam Ciris versus 511:

Purpureas flavo retinentem vertice vittas

colorum accepit alterum tantum ex Catulliani Nuptiarum carminis v. 63:

Non flavo retinens subtilem vertice mitram.

Addere fortasse hoc licebit: nam Ciris poetam Catulliana quippe ostentantem apparet eisdem illis verbis *retinentem vertice vittas* etiam alterum locum Nuptiarum imitatum esse qui scribendus est (307 sqq.):

His (sc. Parcis) corpus tremulum complectens undique vestis
Candida purpurea talos incinxerat ora.
Atro sed niveae residebant vertice vittae eqs.;

(codd. atroseo; adhibuit scilicet adversativam particulam poeta fatalem colorem splendidioribus illis oppositurus, neque a primo idem sententiae loco talem removere dubitabat). Iam Ciris poeta num forte etiam oram illam candidae vestis purpuream in mente habuit scribens putidissima haec (v. 102):

candida Thesei
Purpureis late ridentia litora conchis?

Sed inter imitatores ipsius Ovidi eiusdem rei exemplum tibi promam locum male obscurum neque indignum quem emendemus; legitur enim Eleg. in Maecenatem I v. 59 sqq. de Baccho qui Indos devicerit:

Et tibi securo tunicae fluxere solutae:
  Te puto purpureas tunc habuisse duas!
Sum memor et certe memini sic ducere thyrsos
  Bracchia purpurea candidiora nive.
Et tibi thyrsus erat gemmis ornatus eqs.
Argentata tuos etiam talaria talos
  Vinxerunt certe, nec puto, Bacche, negas.

Vide colorum duorum in v. 62 alterum purpureum perperam ad nivem tractum. Itaque Oudendorpius *praepura nive* coniecit, Burmannus *vel pura nive*, quo utroque uti nolim. Effictus aperte pentameter ex Ovidiano isto (Amor. III 7, 8): *Brachia Sithonia candidiora nive*; sed reponere *Sithonia* non audebis, neque aut *Paeonia* aut similia iuvabunt. Viam emendandi Buechelerus ostendit coniungens *ducere thyrsos brachia pampineos*; neque enim nivem decorari adiectivo necesse fuit ut apud Ovidium est: *nive candidioribus equis* Met. VIII, 373. Iam vero attendendum est stare posse ne *thyrsos* quidem; nam in ista ornatus Bacchici descriptione per gradus certos memorantur v. 59 tunicae solutae, v. 63 thyrsus ornatus, v. 65 argentata talaria — itaque qui thyrso antecedere possunt ipsi thyrsi brachiis ducti? Atque quomodo quaeso deum quamvis omnipotentem thyrsos gerere credas complures, non unum? nimirum prorsus alia res est in Priapeo XX, ubi Liber sane *committit proelia thyrsis* quia aperte comites simul cogitantur thyrsigeri, quod tamen nostro loco fieri nequit. Neque denique thyrsum ducere brachiis magis aptum erat quam manibus. Gerebatur manu una et quidem dextra, cf. Euripidis Bacch. v. 913. Iam inquire totum distichon quid sibi velit; doceberis antecedentibus: non unam, sed duas tunicas habere videbatur Bacchus! mira res et quae scribi non potuerit nisi sequebatur explicatio; adesse explicationem indicatur ipsa particula *sic*; itaque pro certo accipe scriptum fuisse:

Te puto purpureas tunc habuisse duas.
[Sum memor et] certe memini sic ducere syrma
  Brachia purpureum candidiora nive.

Syrma longum et amplum ita brachiis ducitur quasi duplex tunica sit: cogites Sardanapallon. Audiunt scilicet bacchantes ἑλκεσί-

πεπλοι (Steph. Byz. s. *Ὤδωνες*); velut etiam Cornutus adnotavit ad Persi I, 100: „Bassareus a genere vestis quo Liber utebatur demissae ad talos quam Thraces Bassarim vocant". *Ducere* pro *trahere* eodem modo positum est etiam in v. 78 quem correxi Mus. Rhen. XXXII, p. 396 adn. 3. Coloris autem nota similiter turbata in libris nonnullis deprehenditur v. 124: *Et modo puniceo rore lavante torum*: qui locus situ ipse quoque obsoletus mundandus hunc in modum videatur:

Illius aptus eras croceo recubare cubili
  Mundo poeniceum rore lavante torum;

certe *et* in versum 124 furto irrepsit quia oculi librarii a v. 123 ad versum simillimum 125 aberrantes pentametrum 126 (*Et dare*) legere inceperant. — Quid vero de miris illis in v. 61 *sum memor et* statuam dubito; possunt bacchantis atque lymphati ingenii videri, cf. modo v. 66; potest latere aliquid. Tunicarum scis ornatum ad talos demissum muliebrem clare speciem habere; *γυναικομόρφον* deum incedere antiqui fatebantur; templum apud Macedones dicatum erat *Διονύσῳ ψευδάνορι* quod qui factum sit fabula explanat Polyaenus IV, 18, 1; aptius claudicans hic iambus ex Priapeis adscribatur: *Trahit figuram virginis tener Bacchus* (36, 1) ubi verbo trahendi ipsa vestis ostenditur. Hac via conicies: Semimari *certe memini sic ducere syrma Brachia purpureum*; nam *tibi* commode supplebitur ex antecedentibus. Tamen his non tam speciem quam ipsum sexum notari video aspernandaque nimis lecta dicentur. Ceterum ad ornatum Bacchi conferatur Athenaeus pg. 198 C.

Iam hac in elegia tam diu detentis obvius est alter quoque locus eadem arte insignitus neque obscuritatis minoris. Ovidius de Hespero dixerat Fast. II, 314:

Hesperus et fusco roscidus ibat equo.

Ille autem ubi iuvenescere Maecenatem mortuum optat et adsumpsit haec et exornavit cum ita fere scriberet (non solum emendandus locus erat, sed etiam in tanto boni sensus defectu explenda lacuna) v. 129 sqq.:

Quaesivi nimio tua lumina pressa sopore:
  O necopinanti floridus usque redi.
Quaesivere chori iuvenum sic Hesperon illum
  Quum nexum medio solvit in igne Venus,
Quem mane infuscis placida sub nocte nitentem
  Luciferum contra currere cernis equis.

Scilicet desideratur Maecenas et specie iuvenis reversurus videtur, velut pueri si forte media nocte ex venereo puellarum nexu excitantur desiderant iam Hesperum illum qui tamen mane idem lucifer revertitur. Quod sane pulchre excogitavit poeta! Ceterum statuenda in hoc carmine lacuna nulla est et sic sententiarum ordo restituendus: Laudatur Maecenas v. 1—20. Defenditur contra lividum inde a v. 21 usque ad v. 106 quo loco Ribbeckius perspexit de accusatore isto exclamari: *Non est temerarius ille?* additurque: *Vicimus Augusto* si duce *dignus erat* (cf. v. 46). Cohaerent autem sensus ita: v. 21—30, 39—48, 31—38, 53 sq. 55 sq. 49 sq.; deinde exemplis Apollinis v. 51 sq. et Bacchi v. 57—69 et Herculis 69—86 et Iovis ipsius 87—92 sententia summa (v. 93—102) firmatur victorem decere somnia, cui ipsa conclusio totius disputationis tandem v. 103—106 subnexa est. Atque tum demum ad ipsam mortem revolvitur sermo.

II.

Itaque de Halieuticis „accuratam inquisitionem" qualem in pg. 1 Zingerle cogitat praestitit nemo. Nihilo minus sententia scripta legitur „in sermone eorum omnino nihil inesse ab Ovidio alienum etiam si minutissima quaeras" (ibidem p. 29). Cento Ovidianus componatur: etiam de eo eadem valebit sententia! Opus omnino erat interpretatione. Qua nos duce invenisse videmur et quae non potuerit scribere Naso et quae eo indigna dicamus et quae aliquam certe dubitationem inicere debeant. Tamen haec antea adponere non par erit quam verba fecerimus de vv. 49—81. Nam inter sollertiarum piscium enumerationem et inter enumerationem nominum aquatilium inseritur hic locus quo terrestria animalia tractentur. Placeat hoc mirum dicere. Nam quid terrestria in marino carmine? Non omnia possumus omnes; itaque accidit ut revera istos versus Merkelius crederet „plane aliunde petitos; nisi poeta revera de piscibus et feris opus condidit ut librarii inscripserunt". Sequi Merkelium tutum videbatur. Itaque ab hoc docemur sane spurium locum esse, ab illo, ut ne aliunde quidem petita Ovidio demantur, tenere nos fragmenta eius potius duo, alterum halieuticon, cynegeticon alterum, quorum voluminum incohatorum male compositam hodie cernamus congeriem. Phantasia non homo. At fragmentum cynegeticon casu malo ita incipit ut terrestria expresse cetera animalia dicantur. Itaque ex voce *cetera* colligendum erit

antecessisse in cynegetico libro excursum aut de piscibus aut de avibus — cum tamen excurrere poetae concedendum non sit. Concedatur excursus. Et nolumus quidem iam hic memoriam inicere Plutarchei libri de sollertia animalium conscripti de cuius simili statu sermocinandum infra est. Sed dispositionem ipsam modo reputa. Fragmentum esse consentaneum est, consentaneum item quoniam verum titulum Plinius testatur, piscandi artem eo scribi coeptam esse. Sed haec ne attingitur quidem in fragmento, secuturam eam fuisse indicatur v. 83 sqq. Itaque unum saltem librum vel hexametros fere 800 molitus esse poeta dicendus est. In quibus cur non per 30 versus augere piscium laudes terrestrium vituperationibus licuerit frustra quaeras. Certe Oppianus in Hal. l. V exordio (v. 12 sqq.) per versus 29 transit ad leonem ursum elephantem ut grandiora ferocioraque terrestribus aquatilia esse exponat; idem in l. I v. 12—27 montanam curat venationem apros ursos canumque auxilium; contra qui scripsisse fertur cynegetica v. 49 sqq. aeriae potius et marinae venationi triginta metra concessit. Sed in aqua ne scribam, addo unde cognoscas quam neglegenter legi latinum fragmentum adhuc solitum sit. Etenim posteriore parte excursus tam arte cum sequentibus coaluit, ut evellere eum barbarae violentiae esset. Legitur v. 83 sqq.

Nec tamen in medias pelagi te pergere sedes
Admoneam vastique maris temptare profundum.
Inter utrumque loci melius moderabere finem.

Itaque quid sit cogites illud *inter utrumque* quo ducere nos poeta vult. An aquam inter et caelum? Sed ad aves non scribit. Desperabis ex carmine sicut traditur paratum responsum dare, quoniam praeter mare nihil commemoratum erat, neque eo nimirum praeparantur insequentia ubi insuper non bipartita res est sed tripartita: num aspera saxis, num mons, num vada herbis viridantia. Sed enim praeclare *inter utrumque* opponitur altis vel mediis pelagi sedibus (v. 83); itaque idem est atque prope litus, hoc est ni fallor inter mare et terram. Feliciter. Amant enim sane piscatores etiam nostri altum evitare aut cymbam ducentes *χῶρον ἐς εὐρύαλόν τε καὶ εὔδια πορφύροντα* aut *πέτρῃσιν ἐφήμενοι ἀγχιάλοισι*; nam pisces *ἐπιγείους* meliores esse iam Aristoteles olim fuse explicaverat. Iam vero terrae mentio ante *inter utrumque* adeo desideratur ut excidisse eam appereat, et quidem post v. 81. Quaeramus hinc ipse versus 82 quidnam significet:

Noster in arte labor positus, spes omnis in illa.

Sonare grande videtur. Sensus aut nullus aut ridicule mancus. Modo canes laudavit; nunc artem vocat, quamnam, si placet? Num omnem qualemcunque? an poeticam? Utrumque insanum. Praebetur lux voce *nec tamen* in v. 83: non vult pellere lectorem poeta in ipsum medium pelagus, quamquam positus labor suus sit in arte — necessario supplebis pelagia, hoc est piscatoria. Itaque in hexametro amisso et hoc legebatur et mentio terrae; exprimi autem eo nihil poterat nisi transitus a terrestri venatione ad piscandi artem factus. Quod adeo planum est ut raro tam certo amissa complere licuerit. Scriptum fere fuit:

Ast aliis terram cedamus. Namque marina
Noster in arte labor positus, spes omnis in illa.
Nec tamen in medias pelagi te pergere sedes
Admoneam vastique maris temptare profundum.
Inter utrumque loci medius moderabere finem.

Medius pro *melius* in v. 85 dubitanter posui; valere hoc loco videbatur Ovidiana memoria (Met. II, 140 et 137): *Inter utrumque tene; medio tutissimus ibis* (cf. A. A. II, 63., Met. VIII, 206. I, 50. Rem. 810). De *loci finem* infra dicam. Ad *artem* illam *marinam* conferre libeat *aequoris artes* Ov. Met. VIII, 857.

Hac sublata difficultate quae vel criminanda vel notanda viderim ea ostendam brevitate quae rei convenit. Ipsum exordium adeas in quo multa crimina quae non essent Ovidi senserant Mureti. Nam num quid interierit ante versum quem nos legimus primum hoc loco quaerere non refert, quoniam integra prostat sententia haec:

Accepit mundus legem, dedit arma per omnes
Admonuitque sui.

Atque non insolitum hoc placitum esse omnia animalia per legem naturae suae saluti incumbere in posteriore parte huius libri disputabitur. Neque id hic absolvi potest quo iure mundus aperte positus pro rerum natura accepisse potius aliquid possit quam aut habere aut dare. Certe non lex, sed idem mundus est qui arma dederit, habilioremque ita rem conformabis: accepit mundus legem ut arma daret. Culpandum autem est *dedit arma per omnes* quocum Zingerle pg. 28 Burmanno duce conferre iussit Ovidi Met. X, 546 *Nece feras quibus arma dedit natura lacesse*; optime; vides enim in Hal. quoque scribendum fuisse Ovidio *dedit omnibus arma*, vel *dare* miro modo pro *distribuere* habitum esse.

Itaque Heinsius ipse verum sensit cum scriberet ad locum „nescio an satis latine". Tamen corruptum non esse locum concludas sis vel ex infelicissima ingeniosissimi viri mutatione: *dedit arma, fere omnes Admonuitque sui.* Neque enim in re ulla offensa. Sunt sane omnes quibus arma dentur, alteris dentes cornua, alteris fuga (v. 4 et 6) vel astutia; et quidem idem expressurus poeta erat in v. 52 corrupto, ubi postquam timida ferociaque distinxit animalia (quae distinctio in sequentibus quoque observatur: altera pars vv. 53—62 obtinet, altera vv. 63—74), haec sententia inmittitur:

Ipsa sequi natura monet vel comminus ire.

Nisi sollemni stultitia stultiorem hic scriptorem fuisse credas, legere e contrario debebamus: ipsa aufugere natura monet. Itaque *quati* pro *sequi* posuerunt; quod in Ovidio ego non tolerarem; sed etiam nunc non tolero — quati iubeat fortasse natura, quati monere non potest. Quoniam vero si vox *ipsa* deesset nihil deesset, et hanc potius falsam esse arbitror et subesse quo aptissime aufugiendi notio exprimatur *tuta sequi* vel potius aliquid consimile. Neque enim sine specie conaberis:

Septa sequi natura monet vel comminus ire,

modo ne saepta loca pro stabulis accipere velis sed pro refugio quovis, natura quod aditu careat.

Iam *dare per omnes* non magis puditum quam impotentis esto. Peius etiam pergitur. Nam si quis quem sui neglegentiorem sui admonet, hoc quidem nemo non intelleget. At vero ubi mundus arma per omnes dat et sui admonet, severe agenti id ita intellegi oporteret ipsa arma admonita esse aut sui aut mundi; statim praeferetur absolute dictum putare: mundus sui admonuit — cuiusnam igitur? mundi. Denique violentia summa agnoscetur qua reflexivum pronomen iubemur non ad subiectum sed ad obiectum sententiae trahere, quum tamen non adsit obiectum. Etiam hac igitur videlicet eadem observatione permotus Heinsius desperata illa periclitatus coniectura est. Nos vel incuriam vel inopiam scriptoris perspicere coepimus. Sonum fortasse captabat Ovidianorum locorum ex Ponto III 5, 38. Trist. V 3, 51. I 7, 26.

Sequitur in v. 2: *vitulus sic namque minatur.* Neque enim aliud quidquam ex lectione Vindobonensis libri extricabitur: *sic manuq; minatur,* cum Parisinus habeat: *quę manu que-*

miratur. Itaque quae ad firmandum iudicium adportantur exempla non simplici sed duplici adnecti vides particula et *sic* et *namque.* Prave. Neque ideo hunc versum aut Ovidius scripsit quippe qui alterutra uti semper satis haberet aut alius quisquam frugi poeta. Hoc vitium Ovidianis lectionibus tueri debebat Zingerle qui pg. 29 in eo est ut non semper *namque* primo sententiae loco stare comprobet.

Atque iam haec vide de vitulo:

Qui nondum gerit in tenera iam cornua fronte.

Diu cogitavi num forte corruptus locus esset: sed donec nulla praesto medela est, criminandus iterum scriptor qui „vix latine" versum conformaverit. Scis *iam* si cum negationis adverbio componitur velut apud Nasonem e. g. Met. IV, 382 et 243, idem esse atque *non amplius* atque contrarium voci *nondum.* At hic, quod vix credas, et *iam* adest et *nondum*, quorum alterum alteri apparet mirifice oppugnare; memor modo sis versus Vergiliani Georg. II, 322: *cum rapidus Sol* Nondum *hiemen contingit equis,* iam *praeterit aestas.* Neque solent coniungi nisi fere *iam diu*, *iam pridem*, *iam dudum*, *iam denique*, *iam tandem*, *iam fere* (cf. Handi Turs. t. III; Forbigerum ad Vergil. A. II, 70; Draegeri Syntaxis I p. 115). Vides ad tam futtilem scripturam hominem adductum non fuisse nisi dira necessitate cum semipedem octavum bene explere desperaret, voluitque accipi *iam* eo sensu ut est apud Cornelium Nepotem, modo recte traditus locus sit (18, 12): *non iam de eo sumptum esse supplicium*, ubi aut *nondum* intellege aut emendatius lege: *non iam* diu *de eo sumptum esse supplicium;* perbene enim iam pergitur: *a quo* tot annos *essent male habiti*, scriptumque antea est cp. 11 diutius Eumenem fuisse in vinculis quippe iam tertium diem. Apud Manilium II v. 767 pro *etiam* corrupto *necdum* (neque vero *nec iam*) scribendum esse diximus in Mus. Rhen. XXXII pg. 417 adn. 2; in Paneg. Pison. v. 240 rectius *nec tum* restituendum erat. Prorsus alia res autem e. g. in heroicis versibus est a Petronio capiti 135 inmissis ubi verba *nec iam calcato radiabat marmore terra* interpretanda nimirum ita sunt: neque terra marmore radiabat sicut radiare hodie marmore solet iam calcato vel calcibus hominum iam detrito. Quem apte conferrem locum unicum vidi Varronis de re rust. II, 2, 2: (oves cognoscuntur) *ab aetate, si neque vetulae sunt neque merae agnae, quod alterae iam nondum, alterae iam non possunt dare fructum.* De qua tamen lectione iure tuo dubitabis (cf. Schneideri script.

r. r. III pg. 285), praesertim cum de antiquissimorum librorum scriptura parum adhuc constet; facillime enim prius *iam* ex posteriore nasci poterat. Keilius in libello „Observationes criticae in Catonis et Varronis de re rustica libros" inscripto hunc non attigit locum. Denique comici poetae coniungebant *nondum etiam:* vide Hand. Turs. IV pg. 307 et cf. Catulli LXIV v. 55, Vergili Aen. VIII 697.

Itaque hoc rusticum vocanti ego non obero. Rhetorices autem artis qua poesis nititur Romana vel primordiorum expertem scriptorem video. Solent poetae, ubi universalis alicuius sententiae exempla adferuntur compluria, adplicare per anaphoram particulam *sic*, sed ita ut numquam inserant copulam ullam quales sunt *et que* similia, non nunquam vero ut primorem suum sententiae locum particula amittat. Inspicias Ovidiana haec: Met. XV 855 sqq: *Sic magni cedit titulis Agamemnonis Atreus*; *Aegea sic Theseus, sic Pelea vicit Achilles, Denique . . . . Sic et Saturnus minor est Jove;* ex Ponto IV 8, 57: *sic Chaos . . . sic Gigantes . . . sic Liber . . . Alcides . . .*; ibid. I 5, 70: *sic merui, magni sic voluere dei;* ita in Met. XV, *sic* ponitur et in v. 416 et 420 et 422. Vide etiam Fast. II, 771 sqq.; Met. XII 401; Rem. 303; item apud Vergilium Ecl. 1, 23 sq. et 9, 30 sq.; Aeneidis IX, 30 sq. et V, 218 sq.; apud Lucretium e. g. V, v. 1414; Manilius qui audit in l. IV, v. 924 sqq. per versus septem ter *sic* posuit semel ut in locum sententiae alterum redigeretur. Alia res, ubi optanti particula inserviat; veluti Lygdamus scripsit c. 6 v. 1 sq.:

Candide Liber, ades. Sic sit tibi mystica vitis
Semper. Sic hedera tempora vincta geras;

frustra enim hic editores parenthesin insolitam statuere cum pergendum dissolute sit:

Aufer et ipse meum patera medicare dolorem.

Cf. e. g. Ovidi Trist. IV, 5, 25 sqq.; V, 3, 37 sqq.; ex Ponto III, 3, 59 sq.; II, 8, 39 sq. et 45 sqq.; IV 13, 45 sqq. Tamen valet nimirum etiam hac in re lex similis; quamquam semel apud Nasonem est ex Ponto II, 6, 15 sqq: *sic mater et uxor, Sic tibi sint fratres totaque salva domus; Quod*que *soles animo semper, quod voce precari, Omnia Caesaribus* sic *tua facta probes.* Hoc autem suam habebit excusationem: nam huiusmodi sententiarum infringitur vis, nisi vocula *sic* prope ad ipsum optandi verbum (*probes*) collocatur; iure igitur talia scribere displicebat: Sic

quod amas animo semper, quod voce precari, Omnia Caesaribus iam tua facta probes; interponere vero relativam omnino non licebat sententiam spreta coniunctione copulativa. Iam vero veteranusne revera poeta an potius tirunculus fuit qui prooemio inserere ista auderet suo:

Vitulus sic namque minatur
Qui nondum gerit in tenera iam cornua fronte,
Sic damae fugiunt, pugnant virtute leones
Et morsu canis et caudae sic scorpius ictu
Concussisque levis pennis sic evolat alis.

Itaque iste non plus semel perfecit ut primorem suum locum obtineret particula; in ultimo versu in quartum redacta est addita copula *que*, anteriore loco in nonum, quod vix credas; nam talem anaphoram cogitabat: Sic damae fugiunt, sic pugnant et virtute leones et morsu canis et caudae ictu scorpius!

Non obmutescebat tamen et iterum simile peccavit. Legimus enim v. 77 sq.:

Quae nunc elatis rimantur naribus auram
Et nunc demisso quaerunt vestigia rostro
Et produnt eqs.

Mira infantia hominis *nunc* non sine copula *et* iterantis. Boni nimirum id non faciebant poetae neque Ovidius; adscribantur haec: *Nunc violentus aper, nunc quem tetigisse timerent Anguis eras, modo te* eqs. Met. 8, 724. *Nunc leo nunc arbor, nunc erit hirtus aper* Art. I, 762. *Et nunc sublimis . . . despicere in valles imumque Acheronta videtur, Nunc, ubi* eqs. Met. XI, 503 sqq. *Nunc pinna veras, nunc datis ore notas* Fast. I, 448. *Nunc tibi rivalis, nunc durum limen amanti, Nunc subeant mediis inrita verba deis* Remed. 677. *Et nunc ad fontes, nunc ad mare versus apertum* Met. VIII 165. *Et nunc hac iuveni, nunc circumfunditur illac* Met. IV, 360. Ita nimirum Vergilius quoque: *Et nunc Pristis habet, nunc victam praeterit ingens Centaurus, nunc una ambae* eqs. Aen. V, 156 sq., cf. VIII, 412; IV, 360; I, 220. Lex necessario eadem ubi *modo* et *nunc* voculae miscentur, velut Met. XIII, 922: *modo ducebam — nunc moderabar*; Fast. IV, 643: *nam modo siccus erat . . . nunc ager luxuriabat aqua*; Trist. I, 2, 27: *Nam modo . . . vires capit eurus . . ., nunc zephyrus . . . adest, nunc . . . boreas bacchatur ab Arcto, nunc notus* eqs. cf. etiam Met. VIII, 290 sq. et 506 sqq.; X, 187 sq.; XI,

64 sq. 503 sq. similia plura. Iam de Halieuticis ad frivolam iterum descendamus explicationem ut de complendo metro desperasse poetam putemus qui praesertim ipsa verba aliunde transcripserit. Ceterum observare hoc licet: neque enim si sententiae diversae repetita una voce *modo* inter se opponebantur, usu veniebat, ut copula interici posset. Necesse simul tamen fuit semper fere primum sententiae locum ipsa vox *modo* tueretur. Sed nimis ingratum hoc fuit poetis nostris quippe dactylos incipere pyrrhichio! Quo factum est ut in talibus locis nova inita via interdum amplior apud elegiacos spectaretur anaphora, qualis est: *Te modo viderunt iteratos Bactra per ortus, Te modo munito Noricus hostis equo* Properti V, 3, 7 sq.; vel: *Et modo solvebam nostra de fronte corollas Et modo gaudebam* Prop. I, 3, 21 sq.; atque *Et modo tam celeres mireris currere lintres Et modo tam tardas funibus ire rates* Prop. I, 14, 3 sq.; neque aliter Ovidius Art. I, 493 sq.: *Et modo praecedas facito, modo terga sequaris, Et modo festines et modo lentus eas;* et idem Met. XIV, 703 sqq.: *Et modo nutrici miserum confessus amorem . . . . Et modo de multis blanditus cuique ministris.* Tamen in his magis iam vis particulae *et* apparet copulativa. Provectus usus ad talia est: *Quae modo . . . . proposito florem praetulit officio, Et modo . . . . Errorem blandis tardat imaginibus* Prop. I, 20, 39 sq.; itemque: *capitis modo finge dolorem Et modo quae causas praebeat Isis erit* Ovid. Am. I, 8, 73 sq., atque: *modo namque Patulcius idem Et modo sacrifico Clusius ore vocor* Fast. I, 129 sq. Minus huc pertinet Prop. I, 3, 41 sqq. Denique in elegiaca arte diversa fuisse *nunc* et *modo* non sentire non poteris quam singulariter diversitatem Propertianorum locorum illustrat unus (I, 3, 21) ubi coniunguntur: *Et modo solvebam, Et modo gaudebam,* deinde vero sine copula: *Nunc . . . dabam.*

Quoniam vero in partem hanc fragmenti delatus sermo est, statim notandum hoc videtur quo iterum miris angustiis laborantem versificatorem cernas. Scripsit enim v. 68 sqq. de equis:

> S e u septem spatiis circo meruere coronam,
> Nonne vides victor quanto sublimius eqs.?
> Celsa v e c u m caeso decorantur terga leone,
> Quam tumidus quantoque venit spectabilis actu!

Id nolo premere parum venuste quippe inconcinne primariarum sententiarum alteram interrogantis esse, alteram exclamantis. Ad

coniunctiones attende. Priori *seu* quod respondeat non adest nisi *vel cum*. Sed tam laxam orationem parumque adstrictam neque apud ceteros huius temporis poetas videre ego memini neque vero admisit Naso scilicet ut primariarum sententiarum diversarum unicuique distribute praefigeretur secundaria condicionalisque sententia aliter atque coniunctionum *sive-sive* responsione accurate observata. Scriptum est in Arte Am. II, 203 sqq.: Seu *ludet numerosque manu iactabit eburnos, Tu male iactato . . .*; Seu *iacies talos . . . ., stent tibi saepe canes;* Sive *latrocinii sub imagine calculus ibit, Fac pereat miles.* Art. I, 61: Seu *caperis . . . ., ante oculos veniet vera puella tuos*; Sive *cupis iuvenem, iuvenes tibi mille placebunt . . . .*, Seu *te forte iuvat . . . ., hoc quoque* eqs. Art. II, 297: Sive *erit in Tyriis, Tyrios laudabis amictus*; Sive *erit in Cois, Coa decere puta.* Met. XI, 121: sive *ille . . . contigerat, Cerealia dona rigebant;* sive *dapes . . . parabat, lammina fulva dapes admoto dente premebat.* Remed. 165: Sive *operam bellis vellet dare, nulla gerebat;* Sive *foro, vacuum litibus Argos erat.* Met. XIV, 20: Sive *aliquid regni est in carmine, carmen Ore move sacro;* sive *expugnacior herba est, Utere* eqs. Trist. I, 2. 87 sq.: seu *me diligitis, tantos compescite fluctus . . .* Seu *magis odistis, iussae* eqs. cf. Art. I, 487; Trist. I, 9, 43; V, 7, 43 sqq.; ex Ponto IV, 8, 17 sqq. Vergilius semel tantum hunc in modum orationem divisit: Aen. XI, v. 443 sq. Similis locus apud Tibullum IV, 2, 9 sqq. neque non in Panegyrico in Messalam v. 45 sq. quo poeta nemo certe magis orationem bipartitam atque tetricum illud *sive-sive* affectavit. Exemplorum autem quasi exemplum Propertius habet in libri secundi exordio (v. 5 sqq.) qui non minus sexiens indicato more distrinxerit sententiam semper ut *sive* praemitteretur; transponendi vero membra — id quod Lachmanni iussu invaluit — neque causa adest neque vel venia, quod nunc indicari a me satis sit. Subnoto *vel cum* apud Ovidium iterari e. g. Met. XII, v. 108 sq.

Iam vero ista, inquis, sufficiant; iam enim adlata habemus cum quae indigna Nasone credantur duo, tum vero quinque inexpectata prorsus crimina atque ita comparata ut si forte eorum quattuor confutentur copiis nescio unde petitis, tamen unum quod restabit ad fidem Ovidianam evertendam satis firmum superque videri debeat. Verum tenes. Tamen magis etiam adminiculare rem nostram placeat; nam est quidem aedificium illud elegantius cuius columellae sint non plures quam quae fulciendo ponderi sufficiant; ubi vero incessura hominum multitudo sit, magis cauti

quam parci structores sunto. Itaque plura crimina subiciam tum eiusdem gravitatis tum leviora; item quae fere novaverit verbis scriptor ostendam; item vocabulorum conspectum latinorum quidem sed non Ovidianorum. Non pauca tamen ibi demum castigabuntur, ubi ad ampliorem interpretationem procedemus inquirentes quodnam exemplum scriptor secutus fuerit. Neque igitur nunc sententia dicatur de v. 32 sq.: *Polypus haeret et hac eludit retia fraude Et sub lege loci sumit mutatque colorem* quem ego locum duplici offensa molestum praeferam emendare; sicuti etiam insanum illud *praesidiumque* in v. 8 emendationem magis postulabit quam obtrectationem.

Cui vero non exprimetur obtrectatio inauditam audienti neglegentiam qua de leone v. 55 sq. scripta haec sunt:

> Quoque venit fidens magis et sublatior ardet
> Concussitque toros et viribus addidit iram,
> Procidit atque suo properat sibi robore letum.

Hoc ne mediocri quidem poetae dabo. Scribi debebat aut *hoc magis procidit* aut saltem *magis procidit*. Ipsum *procidit* enim recte reposuit Burmannus; codices *prodedit*. Ita Ovidius: *Quo magis illa canit, magis hoc tellure levati Erigimur* Met. XIV, 302; *Quo fortuna magis saevit, magis ipse resistis* ex Ponto II, 3, 51. *Qui quanto est pondere terrae Pondus aquae levius, tanto est onerosior igni* Met. I, 52. *Quantoque animalia cedunt Cuncta deo, tanto minor est* eqs. Met. I, 464. cf. Met. XIII, 365 sq. Ita Vergilius Georg. IV, 248: *Quo magis exhaustae fuerint, hoc acrius omnes Incumbent;* et ibidem v. 411: *Sed quanto ille magis . . ., tanto, nate, magis* eqs. et Aen. VII, 787: *Tam magis illa fremens . . . quam magis . . .* eqs. Propertius I, 4, 15: *Quo magis — hoc magis* cf. I, 10, 27 sq.; Lucretiusque V, 621 sq.: *Quanto quaeque magis . ., Tanto posse minus* eqs.

Violentissima et sane insolenter constituta in v. 46 oratio:

> Anthias his tergo quae non videt utitur armis;

et primum quidem pronomen *hic* simul pendens a substantivo *armis* simulque regens relativam sententiam *quae non videt* sicut prosaicae orationis est (memoriam excitat Celsi medicinarum ubi passim capitibus inscribitur: De his quae stomacho idonea sunt; De his quae inflant aut non; De his quae cum vulnere loco moventur), ita tamen ad poetas illud pertinere dubito, nisi quasi digito rem ostendere volentes. Iam vero hoc audi: *arma quae tergo non videt.* Consutum est ex structuris his duobus: *quae*

in tergo sunt ideoque *quae anthias non videt*, quarum in altera *quae* nominativus in altera accusativus est; ita ut *tergo* locativus quasi sit adiectivum admirabiliter ipsi accusativo adhaereat! Legitimum fuisset: arma tergo quae adspici ab anthia nequeunt. Atque licebat versum componere facillima mutatione: Anthias his tergi, quae non videt, utitur armis Vim spinae novitque suae. Sed scriptum id olim revera fuisse improbabiliter statues.

Misceantur gravibus leviora; participium *fidens* bis adest in Halieuticorum centenario ambitu; Ovidius hoc verbum satis raro posuit; infinitivum habes Met. VII, 545 *fidere cursu* (quem totum locum imitator non ignorasse videtur); *ope fidis equina* Met. IX, 125; participium *fidens* semel vidi Met. VIII, 370 *fidensque recentibus armis*; *fisus* praetulit et Met. XV, 827 et ex Ponto IV, 9, 78; contra Vergilius *fidens* frequenter praeamabatque hoc verbum, nunquam *fisus*. Tamen contra *fidens pedibus* quod est Hal. 63 disputare nolo. Premo locum alterum qui est v. 53 sq.:

Impiger ecce leo venantum sternere pergit
Agmina et a d v e r s i s i n f e r t s u a p e c t o r a telis
Quoque venit f i d e n s magis et sublatior ardet eqs.

In quibus ponitur *fidens* non adposito vel ablativo vel dativo, id quod non fecit Ovidius, at vero Vergilius Aen. XI, 370; quem locum accurate si legeris:

Aude atque a d v e r s u m f i d e n s f e r p e c t u s in hostem,

non dubitabis Vergilianam hanc imitationem agnoscere. Ceterum *fidens animi* absolute posuit Vergilius Aen. II, 61.

Pergitur autem in Hal. v. 57 de leone verbis supra castigatis:

Procidit atque suo properat sibi robore letum.

Ovidius verbo *properare* transitivam quam dicunt notionem non tribuebat nisi in formis passivi generis, quale est *properatur amor* Am. III, 1, 69; Met. V, 396, item *properatas* dixit res plurimas velut gloriam carmina oscula foedera fila similia, item voluptatem non esse dixit *properandam* Art. II, 717. Sed activis verbi formis numquam transitivam vim addidit, semper intransitivam; cf. Met. III, 657; IV, 317; ex Ponto III, 5, 9 et exempla reliqua innumera fere. Quae quia tam multa sunt, caute is aget qui leonem illum in Halieuticis letum sibi properantem rectene Nasoni adsignarint addubitabit. Vergilius est qui hunc in

modum adstructum accusativum ostenderit; videas Aen. VIII, 454, Georg. IV, 171; atque casu pergrato factum est ut apud eundem in haec incideremus quae sunt Aen. IX, v. 399:

an sese medios moriturus in hostes
Inferat et pulchram properet per vulnera mortem.

Inde *properata mors* apud Ovidium Trist. III, 3, 34. Indidem Ovidi imitatorem iterum ni fallor intelleges non neglexisse Vergiliana.

De apro scribitur v. 60 sq.:

Actus aper saetis iram denuntiat hirtis
Et ruit oppositi nitens in vulnera ferri
Pressus et emisso moritur per viscera telo.

Participium *nitens* ter apud Nasonem inveni Met. IV, 361; IX, 50; X 408; quibus locis comparatis nostro loco senties fortasse quasi iners illud legi et fere abundare; similiter Vergilianus potius locus conformatus hic est: *pressit humi nitens* Aen. II, 380. Porro vox *pressus* haerere anceps possis quid sibi velit; potest idem videri atque *oppressus* vel *profligatus*, quod ex Ovidio firmare nequeo sed cf. Vergili Aen. IX, 328 — potest significare lacessitum a persecutoribus; sed tam nudum positum participium a debita abhorret elegantia; aliter habere Heroidum locum IV, 41: *pressisque in retia cervis* facile perspiciet qui modo Vergili contulerit Georg. III, 413: *premes ad retia cervum.* Me duce coniunges cum participio ablativum *telo emisso*, explicatione posthabita altera. Sed ita ambigere in Ovidio non consuevimus. Magis vero et ab illo et a bono sensu alienam esse existumo locutionem: *telum emittere per viscera.* Scribendum satius *demittere* fuit. Semel sane in Transformationibus est XII, 84: *Nil tamen emissi profecit acumine ferri*, sed non addidit ibi poeta quo emittatur ferrum. Hoc enim in natura istorum verborum positum videtur, ut ad demissum telum mentio loci accedat quo illud penetraverit, ad emissum telum aut nihil aut locus potius unde venerit; ita *spicula emissa manu* apud Vergilium est Aen. XI, 676, *emissa hasta* ibidem X, 474; similiter *emissi laqueis semidei* apud Ovidium Fast III, 323; cf. Met. V, 321. Tamen etiam talia nimirum dicere licebat: *emittere infans e domo in auras* Met. XV, 220 et simplicius *aquam vacuas emisit in auras* Met. VI. 398 atque etiam *emittere hastam in auras* quod Vergili est Aen. IX, 52; neque enim in istis locus cogitatur quo res mittatur, sed regio tantummodo et via qua mittatur, sicuti

etiam exire foras, in terram, in provinciam dicitur; at emitti per viscera telum non magis aptum duco quam si quis alicunde in vel per aliquam domum dicatur exire. Hinc igitur factum ut semper scribere mallet Naso *demittere ferrum in ilia* Met. IV, 119; item XII 436; *ensem in armos* XII. 486; *ferrum iugulo* Heroid. XIV, 5; similiter census in viscera demittitur Met. VIII, 837, quocum cf. Ibidis v. 385. Vergilius vero hanc locutionem ignorabat. Omisi Ovidianum exemplum unum quod est Met. XIII, 694 soletque legi his temporibus:

> Ecce facit mediis natas Orione Thebis,
> Hanc non femineum iugulo dare vulnus aperto,
> Illam demisso per fortia pectora telo,
> Pro populo cecidisse suo pulchrisque per urbem
> Funeribus ferri celebrique in parte cremari.

Mire haec dicta. Librarii puto aliquid olim peccaverunt! Scilicet bimembris sententia est sed altera claudicante parte Vulcani instar quem tamen deorum risum non effugisse ferunt. Interpungunt curiose ita ut *cecidisse* ad *Orione natas* trahere debeamus. Itaque Alcon in cratere duas Orionis filias cecidisse facit, alteram demisso per pectora telo — optime; alteram iugulo dare vulnus — quid? cecidisse dare? ecce claudicatio; *dantem vulnus* aequabilitas postulabat. Itaque id magis fortasse placebit puellarum alteram iugulo vulnus dare, alteram telo demisso pro populo suo cecidisse? Quamquam quod populum una tantum curabat, non bene fuit. Sed plura sunt quae miremur. De Menippa Metiochaque res est. Non idem cogitant, telum altera arripit, altera quo pacto iugulo non femineum vulnus det silentio inerti premitur; at qui rarissimam hanc fabulam praeter Nasonem servavit Antoninus Liberalis cp. 25 non diversa morte, sed radio pariter utramque pro populo suo cecidisse dicit: *ἐπάιαξαν ἑαυτὰς τῇ κερκίδι παρὰ τὴν κλεῖδα καὶ ἀνέῤῥηξαν τὴν σφαγήν.* Itaque Nicandreo hic exemplo poetam latinum usum esse crederene vetabimur? Iam tempus est animum ut advertas omnia quae contra Antoninum Liberalem pugnantia exhibet Naso non deberi nisi nostri aevi interpolatoribus sincereque antiquitus haec potius tradi:

> Ecce facit mediis natas Orione Thebis
> A g m e n femineum iugulo dare vulnus aperto
> I l l a s d i misso per i n e r t i a v o l n e r a telo
> Pro populo cecidisse suo pulchrisque per urbem
> Funeribus ferri eqs.

Itaque inter duas puellas omnino non distinguitur; *femineum* vulnus vocatur eoque cogitari praeclare indicatur non gladium sed instrumentum aliquod ad mulieres pertinens; pecten est vel radius in quo graecae narratiunculae cardo vertatur; hic sub dimisso telo ut lateat efflagitamus. Itaque haec nescio num placeat vel similia temptare:

> Ecce facit mediis natas Orione Thebis
> Alcon femineum iugulo dare vulnus aperto
> Olim ac demisso per inertia vellera telo
> Pro populo cecidisse suo eqs.

Vellera pro lana dicuntur velut Met. XIV, 264, Tibulli IV, 2, 16; cogites etiam nubeculas quae vellera lanae audiunt; neque Propertianus mihi non commemorandus locus esto V, 3, 34, cuius lectionem emendatiorem adscribam hic, alibi explicabo:

> Noctibus hibernis castrensia pensa laboro
> Et Tyria in galbeos vellera secta suo.

Atque haec vellera inertia videntur Nasoni antea quam per ea ipsum pectinis telum demittatur. De usu *κερκίδος* consule Scheideri indicem ad scriptores rer. rust. pg. 370 sq. Solet quidem scribi *demittere in*; sed enim ad monstrandum radium huc illuc per lanam euntem *per* vocula unice apta fuit. Atque eadem vocula in Halieuticorum loco a quo profectus sermo est largiendum fortasse erit scriptorem aliquantulum leniisse molestiam et compensasse. Ceterum de morte filiarum Orionis si Hauptio persuadere aliquatenus potuissem, minus fortasse punxisset eum particulae *atque* ab initio enuntiati remotae exemplum unum quod in expolitissimo prostat carmine Art. Am. III, 282, ubi paene suspicari *aque* non debebat vir clarissimus (Observ. crit. pag. 52).

In Halieuticorum v. 66 adverbium *hic* miro modo positum est ut quid significaret rixari altercarique possent interpretes. Relaberis vero ni fallor eo ut in his vel inter hos interpreteris. Quod alienum videlicet ab Ovidio est. Fortasse *hinc* potius scribere ausus poeta est. Deinde suspicor voluisse dicere scriptorem: *generosior honos et gloria maior equorum* — quibus tamen illiberaliter versus repugnabat! Quod autem insequitur *animis palmam capere* aio quidem male habere, quippe cum animis nemo facile coronam prehenderit — Arionis modo reminiscere capientis coronam Fast. II, v. 105 —, sed subveniam poetae commoda mutatione:

Nam cupiunt animis palmam gaudentque triumpho.

In versu 68 nimis ineleganter loci indicem duplicem accipimus: *septem spatiis* neque non *circo*. *Circo* abiecisset et Ovidius et verus quisque poeta. Quam trita enim in urbe circensibus celeberrima spatia septem fuerint satis illustrabitur uno Grati loco, ubi equum laudat indefessum etiam si centum spatiis agatur (erant nimirum qui hic quoque *septem spatiis* legi iuberent): atque quae temporum iniuria non integra tenemus certa coniectura redintegrare iuvabit; sunt autem Grati versus 515 sqq.; primum enim, ut mirum illud *murcibiis* tollatur, de equis Hispanis haec lege:

Non tamen Hispano Martem temptare maligno
Ausim. Muricibus vix ora, tenacia freni,
Concedunt.

Concedere pariter atque *cedere* pro intransivo habendum; muricibus asperatur frenum; conferre placeat Stati Ach. I, v. 221. Contra Numidarum equus ἀχαλίνωτος regebatur, vide Nemesiani v. 264, Crameri An. Oxon. IV p. 257; quare infrenus Afer apud Vergilium audit Aen. IV, 41; cf. Livi 21, 44, Sili IV, 313; sed virga regebatur: Nemesian. 267. Itaque non poterat non ita pergere Gratius:

At tota levi Nasamonia virga
Fingit equos. Ipsis Numidae solvere capistris
Audax et patiens operum genus.

Confer Ovidi Art. Am. I, 41: *loris potes ire solutis.* Deinde quia numerus singularis (actus eluctabitur), insequitur, novum in v. 519 adfuerat subiectum; ita fere:

Hic equus acer
Centum actus spatiis, atque eluctabitur iram.

Mitto ursum ab antris Lucanis provolutum, Hal. v. 58, neque nimis premo quod v. 50 animalia timida et fugitiva dicuntur *lymphata*; semel tantum apud Nasonem hoc verbum est Met. XI, v. 3 aptissimeque de hominibus usurpatur bacchico furore captis. Pavor summus fuit qui lymphaticus diceretur (Liv. X, 28) estque attonitorum vel furientium (Liv. VII, 17; Senec. Ep. II, 1, 9): neque tamen Curtius VI, 6, 16 scribere ausus est *discurrunt lymphati*, sed *similes lymphatis*, neque Livius loco prius citato lymphaticum pavorem, sed velut lymphaticum dixit; apud poetas de amentibus est Verg. Aen. VII, 377; Lucan. I, 496; Sil. I, 459; Stat. Theb. X, 557 ubi pavor simul cogitatur haud

aliter atque in Horati carm. I, 37 v. 14, ubi certe non *veros timores* scripsisset poeta nisi *lymphatam mentem* praeiret. Iam vero amentiam hanc atque perniciosissimum quem praedicat Seneca animi statum semper adesse animalibus qui dicit iis quibus simul datum dicit a natura sentire perniciem ac defendere, vereor ne tumido ore et quasi ipse lymphatus dixisse videatur. Ita quaenam vere rabiant bestiae a Silio poeta docearis cui lymphati boves illi Hannibalis audiunt quorum in cornibus virgulta flagrantia fixa erant: VII, v. 357.

In v. 51 legimus *non sana ferocia mentis*; haereas velim; haesi ego certe miratus quod non potius *insana* legitur et putidam scripturam cernere ratus. Credo enim id quod firmiter dicere parum adhuc adparatus sum necessitatem et elegantiae studium hac in re ita conciliasse poetas, ut pro *insano* similibus *non sanum* similia non ponerent nisi aut vocali aut syllaba brevi antecedente. Ita est Art. Am. II, 508: *Nec sua non sanus scripta poeta legat.* Met. VIII, 865: *avido non iusta alimenta parenti.* Met. III, 175: *Per nemus ignotum non certis passibus errans.* Fast. I, 506: *Pinea non sano ter pede texta ferit.* Ibis 322: *Vulnere non fidos experiare tuo.* Fast. III, 139: *Dixerat et plenam non firmis viribus urnam Sustulit*; cf. etiam Fast. I, 147: *gratesque deo non territus egi* et ex Ponto I, 5, 41: *studium non utile servo*, cum tamen versu Met. XV, 103 uti non liceat quippe cui *inutilis* parum aptum fuisset. Neque apud Nasonem vidi quid contra faceret; sed libet etiam Horatianum illud memorare: *O ego non felix* Epod. XII, 25, ubi tamen quae similia Bentleius adscripsit inferioribus scriptoribus debentur; sicuti comparare etiam possim e. g. Lucani versum V, 58: *En tibi non fidae gentis dignissime regno* atque ex Leandri epistula versum 190: *aut me In freta non cautus tum quoque mittet amor.* Suspicor igitur Halieuticorum scriptorem nesciisse elegantiam non necessariam nonnunquam non esse elegantiam.

In eadem Leandri epistula ita terminatur hexameter v. 57: *deposito pariter cum veste timore.* Similiter Hal. v. 65: *Et capto fugiens cervus sine fine timore.* Ovidius cum scriberet Met. VI, 266: *non alte percusso corde sagitta* certe sonum minus turpem reddidit ablativi bis positi.

Procedamus ad finem excursus versumque 80. Canis venatori prodit feram ostenditque: *quem si conlatis effugit armis, Insequitur canis* eqs. Inhabilius dicta haec quoque. Pugnam qui ineant arma inter se conferre dicuntur apud Livium XXI, 1 init.,

arma conferre apud Nepotem in Eumene XI, 5; unde etiam simpliciter *in collatu* auctor ille belli Hispaniensis cp. 31; pectora pectoribus conferunt luctantes apud Nasonem Met. VI, 242; idem pulcherrime *collato Marte* Met. XII, 379. Iam ubi humana plura animalibus tribuuntur, etiam arma conferat aper cum homine. Sed quaenam haec bestia est, quae proelium ineat, inito proelio hominem effugiat, deinde aufugiat ut insequantur canes? Invita ad proelium coacta videtur. Certe de apro aliter Vergilius Aen. X v. 708 sqq. Neque perdamus acumina nostra explicando hebes hoc ingenium quid quaque inscitia voluerit. Accepta autem illa interpretatione cur *quem* Ulitio duce corrigamus causa nulla erit.

Ad vv. 85—91 accedens indignis eos obrutos difficultatibus videbis sine dubio quae solito more castigari velis; nobis castigandi magis editores videntur; neque iam ita multum interest plusne an minus vitiosi ex falso isto Ovidio conferatur. Prope litus manendum piscatori est; ibi locum sibi aptum eligat aut saxosum aut umbrosum aut denique herbosum. Haec locorum divisio inducitur apud Merkelium nimis eum indulgentem arbitriis:

Inter utrumque loci melius moderabere linum.

Quae lectio ne ego quidem animo ne succresceret vitavi comparato Nasonis versu Met. XIII, 923: *Nunc in mole sedens moderabar harundine linum* quocum conferendus *moderator harundinis* Met. VIII, 847. Tamen ea uti nolo antea quam demonstratum est coniungi potuisse *inter utrumque loci*, ubi expectabis certe: inter utrumque locorum. Exemplis maxime illis Ovidianis quae pg. 14 aggessimus vetamur ne non absolute *inter utrumque* positum fuisse sumamus. Itaque quoniam ne de *loci* quidem lectione serio dubitari potest, agnoscenda propria huius scriptoris audacia est qui scilicet finem loci moderari iubeat, hoc est „vario modo locum definire". Vides igitur etiam hoc esse in quo aliquatenus Ovidi lector possit haerere. Sequitur:

Aspera num saxis loca sint eqs.;

atque nescio num iam persuaseris tibi tam vix latine istum scripsisse ut triplicem sententiam optioni daret particula ter posita non *sive*, sed *num*; tum ad *moderabere* animo supplendum erit *inquirens*. Sed excidisse aliquid post v. 85 coniecit Hauptius, atque ad eam firmandam coniecturam hoc facit, quod in v. 89 scribitur: *nam varie quidam fugiuntque petuntque*; fugere enim quis dicitur et petessere? pisces nimirum. Sed piscium nomen

in antecedentibus nusquam comparet. Quod si probabiliter loco indicato lacunosum intervallum statuimus, et qui eius ambitus fuerit et quae materies nunc non est quo diiudicemus. — Iam vero trium illorum locorum qui piscatori ultimus nobis primus sit. Ita proferre eum editoribus placuit (v. 90 sq.):

> Num vada subnatis imo viridentur ab herbis
> Obiectetque moras et mollis vestiat alga.

Non credebam ego equidem hodieque hucusque florere interpolationem aut tantum valere arbitria levissima. Alga mollis obiectat — hoc est affert vel facit! — moras — cuinam? piscanti an pisci? — et vestit — quemnam? quaeso; iterumne piscantem? an piscem? an potius lapides? imaginatio desperat; sed in margine fortasse scriptor lapidem adpinxerat. At collocationem saltem hanc subiecti *mollis alga* vel optima fide traditam tolerare non debebant in latino poeta, sed periclitari talibus: Obiectet mollisque moras et vestiat alga, ut nanciscerentur tandem, moras quid fuisset quod obiectaret. Denique locutionem *obiectare moras* quo firmarent vix tenebant exemplum. Tradidit antiquitas: *oblectetque moras et molli serviat algae.* Benigne. Nam istud *oblectare* licet obtrudi Ovidio vix posset, tamen ex apertissima fluxit Ovidi imitatione qui scripserat Trist. V, 12, 1: *studio oblectare tempus,* quocum optime concinit quod Iulium Paelignum iners otium oblectasse conversatione scurrarum Tacitus dicit Ann. XII, 49. Itaque quia tradita verba esse sana sanus quisque intellegat necesse est, sequitur ut foede hic quoque mutilatus locus sit; intercidit nomen eius qui et moras oblectet et algae serviat, hoc est piscis nomen inter vada viridantia viventis. Atque tales sane pisces quin noti fuerint dubitare noli; neque enim documentum adicere hic placet praeter nostri ipsius fragmenti v. 119, ubi piscium multorum enumeratio inducitur indice: *herbosa pisces laetantur arena, ut scarus* eqs. Inter quos heluones marinos luxuriosissimus fuisse videtur cinaedus quem *ϑηλύφρονα* vocat Oppianus Hal. I, 127. Sed excidisse versum etiam hac evincitur ratione: in v. 90 viridantur vada *imo;* sed *imo* nullo modo pro *in imis* vel *ima* usurpari poterat exciditque plane nomen ipsum cui ablativus ille adclinaretur, id quod ne fugit quidem interpretes veteres. Legebatur aut *imo fundo* Vergilio duce Aen. II, 419 aut, quod volubilius est, *imo gurgite* ducibus Vergilio Aen. III, 421 et Ovidio Fast. III, 591. Quibus perpensis ita fere contexere locum hunc debebimus (ne forte talem sententiam qualis

in v. 86 et 89 est particula *nam* ornatam excidisse putes, prohibetur et re et verborum in v. 91 modo coniunctivo):

Num vada subnatis imo viridentur ab herbis
Gurgite et ut conchae piscis pascatur inertes
Oblectetque moras et molli serviat algae.

Conchas enim quam maxime ad mollem algam pertinere notum et est et tunc fuit.

Sed ut ad versum iam 89 gradum referamus, ubi litus montium umbris horrens dicitur, omnino me non perspicere fateor quid sit illud quod additur:

nam varie quidam fugiuntque petuntque.

Aliquid cogitasse scriptorem necessarium est; sed nihil cogitavit nisi addidit obiectum quod fugiatur petaturve. Umbras cogitari aliquis coniciat; sed cur inde non maluit scribi: *quas varie quidam fugiuntque petuntque*? Atque etiam tum sensu *quidam* careret. Verius rem explicabis: nam varia varii fugiunt vel petunt, quandoquidem similiter v. 92 dicitur: Discripsit sedes varie natura profundi. Sed eo magis et obiectum desiderabis et vituperabis *quidam*. Qua de causa facere non possum quin mutationem commendem hanc:

nam varie quaedam fugiuntque petuntque;

nam *pisces* subiectum qua lege supplendum esset supra indicavi. Itaque multa quidem, inquit, omnes pisces communia habent, quaedam tamen non communia velut litora solis luce carentia. Ex qua lectione num plura consequantur nunc non quaerimus.

Ne vero officio meo omnino deesse videar, castigati sunt qui *oblectetque moras* non scripsissent, castigetur nunc qui scripserit. Durius primum est quod ablativum omisit eius rei qua tempus suum piscis oblectaret; neque enim si dicimus: studia senectutem oblectant, quale apud Ciceronem est in oratione pro Archia poeta, desiderabitur ablativus, sed intellegi volumus: oblectare studiis senectutem possumus. Nova autem audacia vincere Ovidium voluit, cum m o r i s aut simplicem notionem temporis daret aut rectius (quamquam ambigi possit) pro certa statione et habitatione moras vel commorationem posuisse videretur; sed contrarium est; atque quemcunque locum adibis semper aliquid voci inest impedimenti quo a re proposita detineamur, quod parum in piscem illum quadrat. Iam satis intellecta fragmenti huius species est inter putidum sermonem et inhabilem misere fluctuantis. Quod quia

abundare simul aliorum scriptorum memoriis observatur, praetermisisse videri nolumus Horatiana illa haud dissimiliter sonantia Art. Poet. 320 sq.:

Fabula nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur eqs.

Inhabilis inquam homo et recti expers sermonis. Legendum curavit v. 95:

Nam gaudent pelago quales scombrique bovesque;

quamquam non nisi percurri fragmentum solitum est, tamen iam olim vox *quales* offendit doctos lectores: nimirum locum aptum habere non poterat nisi fere dicebatur: multi gaudent pelago: quales eqs. Odorati sunt latere piscis nomen; sed primum *squillae* versu 132 confutatur ubi graecum nomen *caris* adest; porro *squatus* ne esse quidem nomen antiquum infra suspicabimur; sed si erat idem fuit atque *squatina* (cf. Plin. XXXII, § 151), atque alterutra forma in nostro versu 95 restituenda est. Denique *squali* vel *γαλεοὶ* amplius piscium id genus vocatur ad quod ipsa squatina pertinet; atque squalum simpliciter pro squatina haberi probabimus infra eodem loco. Recte habere *quales* firmus testis est versus 118 ubi etiam ineptius vates noster:

At contra herbosa pisces laetantur arena
Ut scarus eqs.

puero rem ostende: clamabit corrigendum esse: herbosa pisces alii laetantur arena Ut scarus. Denique alterum vitium altero et augeri et firmari dicendum est.

Spumam albam esse solere scis; mitto oris spumam qualis est e. g. apud Nasonem Met. III, 74, VII, 415, XV, 519; maris spumam dico: sicut Silius scribit XIV, 316 sq.: *Salis icta frequenti Albescit pulsu facies perque aequora late Spumat canenti sulcatus gurgite limes;* ita Ovidius Met. XI, 501 de ponto turbido: *spumisque sonantibus albet.* Ita Heroid. V, 54: *remis eruta canet aqua*, scilicet spumans; item Heroid. III, 65; cf. Heynium ad Vergili Georg. III, 237. Atque qui Vergili verba legerit Aen. V, 141: *adductis spumant freta versa lacertis* (verritur mare ut apud Maecenatem Senec. epist. 114, 5; cf. Verg. Aen. X, 208), is eo inclinabit ut apud Silium quoque verbis (VIII, 426): *Non aequore verso Tam creber fractis albescit fluctus in undis* remi cogitandi sint verrentes aequor frangentesque. Cicero in Prognost. fr. 3: *Saxaque cana salis niveo spumata liquore;* de Nilo Lucanus X, 322: *Spumeus invictis canescit fluctibus amnis.* Iam fore spero

ut iusta videatur malignitas conicientis, scriptorem nostrum marinum postquam v. 100 pompilum piscem hunc in modum vocaverit:

Tuque comes ratium tractique per aequora sulci
Qui semper spumas sequeris pompile . . .

voluisse quidem ita obsequi horum poetarum mori, ut in fine hemistichii posterioris notionem eam exornaret quae in fine prioris hemistichii est, sed versui quod adaptaret non habuisse praeter *nitentes*, quo tamen verbo unda pura potius videlicet et clara describitur quam cana illa spuma gurgitis sulcati.

Rarum aliquid vel putidum sub corruptela versus 73 lateat necesse est, ubi de equo:

Conpiscatque solum generoso concita pulsu
Ungula sub spoliis graviter redeuntis opimis.

Pro *conpiscat* sensus fere *conquassat* vel *conculcat* flagitare videbatur id quod apud Nasonem dicitur *pulsat*. Riesius dedit *compescit* comparato uno fragmento Titini comici ubi compescitur creta. Qualem audaciam ut Nasoni v. d. tribuit, ita ego tribuere ne malo quidem sectatori Nasonis ausim. Compesci equus solet, quippe intenta cura equitis, compescere ipse sabulonem non poterat nisi cura pariter intenta qua eadem etiam creta apud comicum. Iam vero equus ille de quo agitur victoriosus rediens graviter incedit eiusque tollitur demittiturque ungula pulsu generoso; igitur habenis currit minime laxatis neque conquassante ungula neque violenter tundens solum, cum praesertim leonis corpore dorsum prematur. Conscius sit dignitatis saltantemque imitetur equus triumphator. Voluisse scriptor videtur: *Concrispatque solum.* Ita venti crispare solent et iucundo tremori dare mare summum. Ita saltantis crispum latus est (Copae v. 2; cf. Priap. XXVII, 2).

Quae vero supersunt legentur in libro pleno qui publicabitur propediem.

Berolini typis Pormetteri.

Sententiae controversae.

I.

Xenophontem in Commentariis magis Socratis doctrinam quam suam ipsius enarravisse non est quo confirmetur.

II.

A. Krohn (Socrates und Xenophon) in Commentariis Xenophontis insiticia multa quidem non recte dixisse videtur, recte dixit caput 4 libri I.

III.

Cicadae capillorum apud Athenienses priscos ornamentum quin fibulae fuerint dubitandum non est.

IV.

Poetae latini meliores ubi synaloephen non vitabant et sensum et concinnitatem curabant grammaticam.

V.

Pro temperi etiam tempore dicebatur qui dactylus est.

VI.

Ceteri formatum per comparationem est a locativo adverbio cei pronominis ca.

VII.

Properti poetae libri spuria disticha non continent nisi tria IV, 8, 25 sq., IV, 11, 37 sq., V, 5, 55 sq. ed. L.

VIII.

Horati ad Pisones Epistolae integrum argumentum est nisi quod post versum 44 collocandi versus sunt a 136 ad 152; perrexit autem v. 153 poeta fere hunc in modum: Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi, Si populi auris eges aulaea manentis eqs.

IX.

Catulli carmen LXVIII carmina duo.

X.

Hosti aetas poetae incerta est; tamen aequalem fuisse Laeli Archelai et Vecti Philocomi conici potest.

XI.

Reposiani carmen de Marte et Venere pantomimus fuit.